

TERMÉS

Baranya várvédő hősei

Baranyában a várak eredete a honfoglalás időszakáig nyúlik vissza. A szlávság legnagyobb része ellenállás nélkül hódolt be a honfoglalóknak, földváras településeik a fejedelem, majd a király felsége alá kerültek.

Baranya megyében két nevezetesebb királyi várispánságról tudunk, mindkettő középontja egy-egy földvár volt: Barona (mai formájában Baranya) várról és Koazt várról. Koazt várispánsága a mai Nagykozár határában lehetett, míg Baranyavár ettől délkeletre. Ez a vár még a török hódoltság korában, sőt az 1848–49. évi szabadságharc idején is szerepet játszott.

A megye várrendszere a következő századokban alakult ki. A királyi adománylevelekből megállapítható, hogy ilyen kisebb várak voltak Rékavár (Rákvár) Mecseknádasd központtal (a vár alapfalait az 1930-as években tárták fel), kisebb erődítmény volt Bélavár (Belvárd), a XI. századi Pécs vára. A Püspökvárat a római kori Sopianae ókeresztény temetője fölé, a középkorban megerősített város északnyugati szegletébe építették. Az első kővárról XIII. század végi oklevelek tudósítanak. A ma is látható falak a XIV. században épültek, míg a nehezen védhető sarkokat barbakánokkal erősítették meg.

A tatárjárás Baranyában is sok pusztulással járt. Pécsváradon (hosszú ideig csak Pécsvár néven) a tatárjárás után épült ki a vár (várfalak, lakótorony, bástyák, majd 100 évvel később a kaputorony és a híd). Úgyancsak a tatárjárás után épült Siklós vára. Az első említések 1294-ből valók. Ekkor a Siklósiak tulajdonában egy palotaszárny volt itt egy-egy toronnyal. Később a Garaiak birtokába került. A XV. század elejére a síkságból kiemelkedő dombon magas falakkal védett várkastély jött létre, amelyet kör alakú bástyák, sőt még külső falak is védtek. Erős vár volt, 1440-ben Hunyadi Jánosnak sem sikerült bevennie.

Fokozatosan vált a térség egyik legerősebb várává Szigetvár. Magva az 1400-as évek elején megépített lakótorony volt a mocsaras vidékből kiemelkedő szigeten. 1473-ban az enyingi Török familia vásárolta meg a területet. A vár szerepe Mohács (1526) után növekedett meg. Az 1532-ben Bécs elfoglalására indított török hadjárat útvonala körülbelül 20 km-re vezetett el a vár mellett, de ekkor nem számított komoly erősségnek, ezért a török nem is vette ostrom alá. A Mohács után bekövetkezett kettős királyválasztás után Török Bálint előbb Ferdinánd, majd Szapolyai oldalára állt, ekkor kezdődött el a vár átépítése. A régi lovagvárból alakították ki a belső várat, falait háromszorosára bővítették, új szögletbástya készült kőből. Az átépített viaszárok 15-20 m széles, 3,5-5 m mély volt. Ekkor alakították ki a külső várat. Sziget vára tehát az 1530-as évekre komoly erősséggé fejlődött.

Várvédő hősök a törökellenes harcokban

A törökellenes harcok, a várostromok hősiességét követelték. Kik váltak igazán hősszé? A török óriási túlerőben volt összességében is, az egyes harci cselekményekben is. A harc legtöbbször kényszer volt, de csak abban az értelemben, hogy önként vállalták a hazájukat védők. Nem menekültek el biztonságosabb területekre, nem futamodtak meg, még a legkilátástalanabb helyzetekben is vállalták a szinte biztos halált. És ebben az értelemben hősök voltak nemcsak a várkapitányok, hanem a legegyszerűbb közkatonák is. A történelem mégis elsősorban a várakat védő kapitányok, főbb tisztek nevét őrizte meg, hiszen a várak védelmének szervezői, irányítói ők voltak. A következőkben a legkiemelkedőbbeknek állítunk emléket.

A mohácsi győzelem után a török nem foglalt el területeket az országban. Felvonultak ugyan Budáig, ki is fosztották, de utána Szulejmán hadserege elhagyta Magyarországot. A

Bécs ellen indított 1529-es és 1532-es hadjáratokat sem követték hódítások. Amikor Szapolyai – aki 1529-ben hűséget fogadott Szulejmánnak – meghalt, Ferdinánd pedig csapatokat küldött Buda elfoglalására, Szulejmán újból Magyarországra jött seregével, hogy „megvédelmezze” a csecsemő János Zsigmond érdekeit. 1541. augusztus 29-én Buda harc nélkül a török kezére került, és ez hamarosan magával hozta az ország középső területeinek elfoglalását.

Az újabb török hadjárat célja most már területek birtokba vétele volt. 1543-ban ötödször jelent meg Szulejmán az országban. A horvátországi Valpó elfoglalása után Siklós, Pécs, Pécsvárad és Szászvár következett. E várak védelmi képessége nem volt egyforma. Siklós az erősebbek közé tartozott. A várnagy *Vas Mihály* szembeszállt a nagy túlerővel. Először az egész várost védte, és a török csak 8 napi kemény és véres harc után tudta arra kényszeríteni a védőket, hogy visszavonuljanak a fellegvárba. Hősies harcban Vas Mihály és a várvédők több mint 2 hétig állták az újabb és újabb rohamokat, az ágyúzást. A várnagy csak a teljes reménytelenség láttán adta fel a várat, miután a török ígéretet tett a védők szabad elvonulására. Amikor azonban a védők elfogadták ezt, és megkezdték kivonulásukat, rájuk rohantak, legyilkolták őket. Talán ez a magyarázata annak, hogy történeti irodalmunk alig szentel valamit a siklósi vár hős védőinek.

A pécsi várat a parancsnok harc nélkül adta fel. Szigetvárt hatalmas ívben vette körül a török, Pécs közelsége, a kialakult határvonal (Szentlőrincnél) állandó fenyegetettséget jelentett. Ugyanakkor a vár helyzete a mögöttes területek (Somogy, Zala, Vas megyék), de még Stájerország, Karinthia, sőt Ausztria egyik védőpajzsává tette Szigetvárt. Ezt kiválóan ismerte fel Zrínyi Miklós, aki latba vetette minden befolyását, hogy a vár királyi kézbe kerüljön, ami 1543 augusztusában meg is történt.

Sziget gyengén felszerelten lett királyi vár. Csak néhány ágyú jelentette a védelmet, puska pedig alig volt, 1554-ig a leltárak 12 darabot tüntetnek fel. Az 1552-es nagy török hadjárat szerencsére elkerülte Szigetvárt, de elesett Temesvár, Szolnok, Drégely, csak Eger vára tudta hősies védelmével megállítani a még nagyobb területvesztést. Az egri diadal hatására sikerült az udvarnak 1553-ban 6 hónapi fegyverszünetet kötnie, s szeretnék volna ezt békével meghosszabbítani, de végül se háború, se béke állapot jött létre.

Ekkor Sziget kapitánya Dersffy Farkas volt, aki azonban 1554-ben hirtelen meghalt. 1554. augusztus 12-én Zrínyi Miklós javaslatára a király *kányaföldi Kerecsényi Lászlót* állította a vár élére. Szigetvár környékét állandóan nyugtalanították a török portyázók. Kerecsényinek szembe kellett szállnia a dúló, fosztogató, gyújtogató ellenséggel, sok véres ütközetben ütközött meg a törökökkel. Igen rossz állapotban volt a vár. Bár javításokról 1546 óta tudunk, jelentékenyebb munkák csak 1551-ben kezdődtek. Kerecsényi állandóan sürgette a vár megerősítését, végül kinevezése után hamarosan a királyi biztosok arra utasították, hogy „a város és a vár építéseit amennyire lehetséges, végeztesse és folytassa”. Hogy milyen jó munkát végzett, azt Tojgun pasa hadjárata bizonyította.

1555 elején egyre jobban mutatkoztak egy közelgő török támadás jelei. Dervis pécsi bég tanácsában Szulejmán parancsát tárgyalták, miszerint „Szigetet megszállják”. A hadjáratra Tojgun budai pasát jelölték ki. A célként Kapos, Babócsa, Szigetvár elfoglalását fogalmazták meg. Először Kaposvár ostromára került sor. 12 napi kemény ágyúzás után, valamint a várat környező mocsaras területet tápláló patak vizének elvezetését követően a parancsnok és katonái feladták a várat. A kapitányt Pápán elfogták és karóba húzták, mint árulót. Több kisebb erőd elfoglalása után Babócsa várához érkezett Tojgun. Néhány napi ágyúzás után a védők feladták a várat, a sereg pedig Szigetvár ellen vonult. A budai pasa október 4-én érkezett meg Szigethez. Létszámuk egyes források szerint 10 000, a kémjelentések szerint 7–8000 volt.

A török had letáborozott, a vár körül félkörben helyezkedett el, majd megkezdte a védőművek felderítését. Az eseményekből következtetve meglepte őket az átépített vár, az új falak, bástyák, a vízrendszer. A pasa kb. 1 havi viadalra számított, „minden ember egy hónapra készítsen élelmet” – adta parancsba. Az ostromhoz két „kastélyt”, azaz két nagy dombot kívántak emelni, amely a várfalakig ért volna, hogy onnan löhessék a védőket. A munkát rögtön el is kezdték, és futóárkokat ástak hozzájuk. Kerecsényi és a vár katonái nem ijedtek meg, hanem naponta kitértek az ellenségre. „Harcunk mindennap erős volt, sok hala meg puska miatt” (a törökök közül) – jelentette Kerecsényi. A szigetiek ágyúkkal lötték a két „kastélyt”, harmadnapra el is találták őket. A védők hamar felismerték, hogy a török gyenge a megerősített

vár elfoglalásához. „Én bizony nem láttam rosszabb szerrel való népet eznél” – írta a várkapitány. Szerencsére egy megszőkött töröktől megtudták, hogy melyik a vezéri sátor, és a vár legnagyobb ágyújával elkezdtek löni. Egynapi ágyúzás után el is találták, a golyó elvitte a sátor felét. Tojgun pasa október 9-én tábornot bontott, elvonult Pécs irányában.

Szigetvár katonasága október 13-án vasárnap megünnepelte a sikeres megszabadulást. Minden katona bátor magaviselete és vitézsége jutalmaként másfél liter bort és frissen sült cipót kapott, több tiszt és katona zsoldemelésben, pénz, termény, valamint török fogoly jutalomban részesült.

Tojgun pasa tehát egyedül Sziget várát nem tudta elfoglalni hadjárata során, köszönhetően a megerősített várnak és a védők hősiességének. A bécsi udvar nem fizette ki sem Kerecsényi (aki a saját pénzéből 1656 forint zsoldot előlegezett), sem a vitézek járandóságát, illetve csak minimális összeget. Kerecsényi elkeseredésében lemondott: „Őfelsége lássa, hogy kit küld ide a várba, mert én bizonytalán tovább nem tartom”, és december végén elhagyta a szigeti várát. Az uralkodó új várkapitányt nevezett ki *gradeći Horváth Stancic Márk* személyében, aki 1549 októberétől egy ideig ideiglenes megbízottként már állt a szigeti vár élén.

1556 elején már Magyarországra is eljutott egy újabb Szigetvár ellen készülődő hadjárat híre. Szulejmán elégedetlen volt Tojgun pasával, leváltotta, és helyébe Kádím Ali pasát nevezte ki. Kinevezésekor megkapta a parancsot, hogy még székhelye elfoglalása előtt be kell vennie Szigetvárt.

Horváth Márk a horvátországi Gradecben született, innen kapta nemesi előnevét, amit a család 1264-ben kapott IV. Béla királytól. A Batthyányiak szolgálatába került már fiatalon, udvarukban vált katonává. Gyűlölte a törököt, teljesen azonosult a magyarsággal, nevét is magyar formában használta, keresztnévét pedig latinosan: Horváth Marcus. Kifogástalanul beszélt a magyar nyelvet. Amikor megérkezett Szigetvárra, már nyilvánvaló volt, hogy hamarosan bekövetkezik a török támadás. A várnak 1556 márciusában 600 gyalogosa sem volt. Nádasdy Tamás nádorral való jó kapcsolata révén sikerült elérnie, hogy a király 3000 Ft-ot küldött, majd felemelte a katonák zsoldját. Fegyvereket ígért, lőszert, de ezekből végül nem lett semmi. Horváth Márk harcosainak számát a város fegyvert ragadó lakóiból egészítette ki, amely végül mintegy 1000 főt tett ki. A város lakóit a bíró a török támadás előtt összeírta, ez 2950 volt. A városiak megmentése Horváth Márk szívügye lett, a kanizsai várkapitánynak így írt: „Az Istenre kérek, ne hagyj ennyi keresztényt elveszni.”

A várnak 2 nagy ágyúja volt, 2 nagyobb követő lövege, valamint több kisebb méretű falakon, sugárágyú, falkonéta. Az összesen kb. 25 löveg kevés volt a védelmi rendszerhez, a 200 szakállas és néhány kézi puska növelte a tűzéréség erejét. A vár alkapitánya *Újlaky Sebestyén* volt, a gyalogosok hadnagya *Topordy Benedek*, a gyalogos vajdák pedig *Radován Jakab*, *Szekcsődy Máté*, *Bika András* (mindhárman az 1566. évi nagy ostromban áldozták életüket).

Kádím Ali pasa 1556. június 10-én éjjel érkezett meg seregével Szigetvár alá. A török had létszámát Istvánffy 25 000 főre tette, de ebben a kiegészítő csapatok is benne lehettek. Később egy török fogoly 10 000 török harcost említett. A török seregnek 9 nagy faltörő és sok kisebb ágyúja volt. A hadjárat célja Sziget elfoglalása után még Berzence, Csurgó, sőt Kanizsa bevétele is megtalálható a szultáni parancsban.

A törökök felismerték, hogy a vár sikeres ostromához először a várost kell elfoglalniuk. A várost körülvevő tó csak a déli és a keleti oldalról tette lehetővé a támadást (a déli oldal 220 m, a keleti 400 m hosszú volt). Az ágyútelepek június 12-én kezdték löni a várost. Ali még aznap megkezdte a vár lövetését is. Az ágyúk tüzeinek fedezete alatt a június 13-ról 14-ére virradó éjszakán megközelítették a falakat, a védők 3 alkalommal is kiütöttek rájuk, és nagy pusztítást végeztek. Másnap Radován Jakab vezetésével újból kimentek, sok törököt megöltek, de végül az ágyúkat nem sikerült elhallgattatni. Délután 2 órakor a török a város délkeleti bástyájánál tüzes labdákat vetve fel tudta gyújtani a városfal faanyagát, amely a házakkal együtt 208 rőf hosszan leégett. A tűz akkora volt, hogy még 50 km-re Szenyér várában is látták. A város ezzel még nem esett el, de a védők helyzete egyre nehezebb lett. Felmerült, hogy nem kellen-e a várost feladni, de végül Horváth Márk és Újlaky Sebestyén javaslatára az utolsó pillanatig történő helytállás mellett döntöttek, miután a város védelme szoros függvénye volt a vár védelmének.

Az ostromlók rövidesen megkezdték a vízesárokna a fával való feltöltését, a védők azonban ezt is felgyújtották. Június 21-én a töröknek sikerült felgyújtani a várost, rohamra vezényelték harcosaik, véresen öldöklő küzdelem kezdődött. A szigetieknek négyszer is sikerült kiverniük a városból a támadókat, de ekkor már nyilvánvalóvá lett, hogy a várost fel kell adni, vissza kell vonulni a várba. A török katonaság győzelme jeleként a várral szemben kitzette zászlaját, majd 4 ágyút hoztak oda, és egészen közelről lőtték már a várat. A szigeti kiron-tottak, 4 órán keresztül folyt a véres harc, a pasa táborából származó hírek szerint 800 török veszett oda. A védők vesztesége 24 ember volt. A törökök felállították ágyútelepeiket, tűzük most már a vár valamennyi részét elérte. A védők a legnagyobb tüzerőt a délnyugati bástyán összpontosították, innen lehetett legjobban elérni az ostromlókat. Sajnos a vár két tűzére életét vesztette, szerencsére azonban egy a várban raboskodó ellenséges rab – Pribék Lázár – fel-ajánlotta, hogy szabadulás ellenében felcsap pattantyúsnak. Horváth Márk feleskette, és Pri-bék Lázár a viadal során pótolhatatlan szolgálatot teljesített.

A török közben minden erőt mozgósítva (magyar parasztok ezreit, de még saját fegyvere-seit is) az erdőkre hajtotta fáért, töltötték földdel a zsákokat, két ostromtöltést építettek. A törökök nagy keserűségére június 28-ától 3 napon keresztül zuhogott az eső, abba kellett hagyni az ostromtöltések építését, a felázott talajon szinte alig lehetett közlekedni. Az ostromnak még alig mutatkozott némi eredménye, a szigeti védők kitarását semmi sem ingatta meg. A töltések építésével július első napjaiban már egészen a falakhoz értek az ostromlók. Az ellen-ség rohama csak órák kérdésévé vált. Július 5-én azonban éjjel Pribék Lázár útmutatása alap-ján a szigeti katonák egy kis csapata szalonnából, hájból és puskaporból készített keveréket helyeztek a hatalmas keleti ostromtöltés hézagaiba, meggyújtották, és hamarosan óriási tűz-zel égett az egész. Az oltással próbálkozó törököket puskatűzzel árasztották el, sőt az ágyúk is sűrű rendet vágtak soraikban. Július 7-én a nyugati töltést is sikeresen felégették a szigetiak. A török töltések megsemmisítésének híre Kanizsára is eljutott. Nádasdy Tamás nádor így írt Horváth Márknak: „Ti mind híven és bátran álltatok helyt tudván, hogy nemcsak magatokat véditek, de az egész országot is. Neveitek fenn fognak maradni örökre.” Egyúttal közölte, hogy a felmentő sereg már úton van.

A török azonban folytatta az ostromot. Folyt a vár ágyúzása, megint építették a töltéseket, elkezdték a tőfenék feltöltését. Sziget ágyúi viszont jól működtek. A meder feltöltése nem tu-dott érdemlegesen előrébb haladni, július 18-án pedig a törökök által emelt két nagy városi „kastélyt” erősen megrongálták az ágyúk. Másnap hajnalban egy kis csapat a szétágyúzott nyugati építményt teljesen megsemmisítette, a nyugat felől épülő töltést pedig délelőtt fel-gyújtották. Július 21-én az ostrom 42. napján a török tábor elindult Babócsa irányába a királyi felmentő sereg ellen.

Babócsánál súlyos csata bontakozott ki, a török kétszer annyi embert vesztett, és csak azért nem arattak a felmentő seregek teljes győzelmet, mert a parancsnokok zöme Zrínyi tanácsa el-lenére a harc abbahagyása mellett foglalt állást, mondván, hogy elérték Szigetvár felmentését.

Július 24-én a szemben álló két sereg háat fordított egymásnak, Kádim Ali újra Szigetvár-hoz vonult. Július 26-ától 30-ig táborozott itt. A harcokat meg folytatták, naponta megismét-lődtek az összecsapások, sőt 4 faltörő ágyút hozott Dervis bég Pécsről. Sziget védői most is helytálltak, és a súlyos veszteségeket szenvedett oszmán sereg, amelyet éhség és járvány is gyötört, július 31-én Pécs városának vette útját. A kutatók vélekedése szerint Kádim Ali sere-gének felét elvesztette, míg a szigetiak vesztesége Horváth Márk jelentése alapján 74 katona, 11 eltűnt, 25 fő halt meg a város lakosai közül. Horváth Márk súlyos láblövést kapott, melyből haláláig sem gyógyult meg teljesen.

Az ostrom igen súlyos károkat okozott. A vár és a város falai, bástyái erősen megrongálódtak, a város háza elhamvadtak. Horváth Márk nyomatékosan sürgette a védművek helyreál-lítását, a hadifelszerelés pótlását. Miután semmi segítség nem érkezett, 1557. február elején le-mondott tisztségéről. Utóda Farkasics Gergely lett, aki alatt csak alig folytak helyreállítási munkák. Farkasics 1558. március végén hirtelen meghalt. 1558. április 15-ével újból Horváth Márk lett a vár kapitánya, miután a bécsi haditanács megígérte a segítséget. A bécsi udvar je-lentős birtokadományokban részesítette, bárói rangot kapott, Baranya megye főispánjává neveztek ki. Az udvar most betartotta ígéretét, megindult a vár helyreállítása, sőt jelentős kor-szerűsítése. A szigetvári munkálatok vezetését az egyik legkiválóbb mesterre, Paolo de la

Mirandolára bízták. Az átépítés két teljes évet vett igénybe. A régi alaprajz figyelembe vételével négybástyás, közte három modern füles bástyás védelmi rendszer alakult ki, helyreállították a falakat, a város védműveit. Sziget városa már szűknek bizonyult, sor került az újváros megépítésére, de ezt csak vékonyabb palánkfalal vették körül, a déli részen két kisebb szögletbástyát építettek. A vár újjáépítése hatalmas munka volt, Horváth Márk szinte minden energiáját erre fordította. Sajnos összetűzött Zrínyi Miklóssal, vizsgálóbiztosokkal zaklatták, de nem tudtak ellene egy egészen kis differencián kívül mást találni. 1561-ben egyre jobban elhatalmasodott betegsége, Bécsben a király orvosi kezelték. Hamarosan hazatért Szigetvárra, és 1561. augusztus 22. előtti valamelyik napon meghalt. Utána Szigetvár kapitánya *Zrínyi Miklós* lett, aki 1561 novemberében vonult be a várba.

Zrínyi Miklós első szigetvári tavasza 1562-ben rögtön háborúskodással indult. A török a Dráva déli partján Monoszló és Szentgyörgy falvaknál várak építésébe kezdett, hogy biztosítsa a folyami átkelőhelyeket. Zrínyi, amint értesült a Szigetvár és Dunántúl biztonságát súlyosan veszélyeztető várak építéséről, saját fegyvereseit kiegészítve a babócsai, szenyéri és vízvári katonákkal, rajtaütöttek Monoszlón, a törököket Szentgyörgyig üldözték, majd megsemmisítették a monoszlói várkezdeményt. Gazdag zsákmányt ejtettek, köztük 2 tarackot és 2 sugárgyút, amit Szigetvárra vittek.

1565 nyarán a kevéssé harcias Szemiz Ali nagyvezér meghalt, helyére a háborúpárti Szokoli Mohamed pasa lépett. Háborús légkör alakult ki, a pécsi és mohácsi bégek csapatai 3 napon át megszállva tartották Szigetvár környékét, egy elfogott török kémától megtudták, hogy Szulejmán a következő évben hadjáratot indít Magyarország ellen, egyik fő célja Szigetvár elfoglalása. 1565. november 25-én a szultán ki is bocsátotta hadba hívó parancsát.

A török had 1566. május 1-jén indult el Sztambulból, útközben csatlakoztak hozzá a különböző balkáni seregek. 1566. június 19-én értek Belgrádhhoz. 100 000-re tehető a létszámuk, bár egyes bécsi követi jelentések magasabbra tették ezt (120 000–150 000). Szigetvár mindenképpen a legfontosabb célpont volt (Gyula mellett), sőt a hadjárat Szigetvár elfoglalása után, amelyre Szulejmán csak rövid időt szánt volna, Bécs ellen akart vonulni.

Zrínyi legértékesebb hírszerzője Naszuf aga volt, a pécsi bég helyettese, aki arról tájékoztatta, hogy a hadjárat első csapása Szigetvár lesz. 1565–66 telén a bécsi haditanács újra és újra csökkenteni akarta a költségeket, Szigetvár 400 főnyi huszárságát a felére apasztotta. Zrínyi hiába figyelmeztetett, támogatásra nem számíthatott, ezért minden tisztségéről lemondott. Miksa gyűlölte Zrínyit, de mást nem tudott helyére állítani, azért nem mentette fel tisztségei alól. Zrínyi szerint legalább 3000 fegyverre lenne szükség, valamint mindenféle fegyverre: ágyúkra, puskákra, lőszerre, sőt tüzerekre. Végre áprilisban felhatalmazták 1000 gyalogos felvadásására. Sziget védőinek létszáma – bár eltérő adatok vannak – 2300 főre volt becsülhető, míg a városban maradt nőket, gyermekeket Forgách Ferenc 2000-re becsülte.

A vár fegyverkészletét sikerült némileg kiegészíteni, Bécs 14 ágyút küldött, ágyúgolyókat, lándzsákat, egyéb tüzérségi felszerelést, puskákat viszont nem. Végül a puskák kivételével megfelelő volt a vár fegyverkészlete. Jelentős mennyiségű élelmiszert is felhalmoztak, az ostrom folyamán nem is volt belőlük hiány. Zrínyi egy hírnöke alapján arról tájékoztatta Miksát, 4 hónapig is dacolhat a törökkel, a készletek ennyi időre elegendők.

A török hadsereg első egységei 1566. augusztus 1-jén érkeztek Szigethez. Augusztus 5-én megérkezett Szulejmán. Az óriási erőfölény nemcsak a katonák számában (60–70 000 török), hanem az ágyúban is megmutatkozott: a szigetiek kb. 60 ágyújával szemben a török kb. 300 lövege állt. Zrínyi feleskette a vár védőit maga is vállalva a harcot és a halált is, esküt tettek a polgárok is. A vár kapuja elé nagy fakeresztet állítottak, hogy ezzel is jelezzék, a várat nem fogják feladni.

A védők már augusztus 1-jétől lötték a törököket, ki is csaptak rájuk. Egy lövedék a szultáni sátrat is eltalálta, ezért messzebbre telepítették. Az ostromlók felismerték, hogy a vár eredményes ostromához előbb el kell foglalni az újvárost, majd az óvárost, ezért augusztus 7-én megkezdték az újváros ostromát. Ugyanakkor a felállított ágyútelepek löni kezdték az óvárost és a várat is. Zrínyi amellet döntött, hogy az újváros védelmére nem szabad feleslegesen nagy erőt és időt fordítani, hiszen ennek védművei gyengék voltak. Az ostrom első napja még a védők sikerét hozta, de augusztus 9-én már nem lehetett tartani a lángokban álló városrészt.

A legújabb becslések szerint legalább 300 vitéz vesztette itt életét, viszont a törökök vesztesége legalább ennek kétszerese lehetett.

Az újváros birtokba vétele után a török megindította az óváros rendszeres ostromát. Augusztus 10-én elszabadult a pokol. A tüzelés mindhárom oldalról igen heves volt (a vár felől még nem tudtak lőni), már augusztus 11-én rést nyitottak a nyugati fal közepén, de a védők a benyomuló törököket ágyútűzzel fogadták, így nem sikerült betörniük. Zrínyi katonái többször is kirontottak az ellenségre, az egyik vezető *Szekcsődy* (más formában Szecsődi) *Máté* vezetésével. Zrínyi egyik leveléből tudjuk, hogy az augusztus 15. körüli két roham során 1600 muzulmánnal, köztük 600 janicsárral végeztek a szigetiek. Szulejmán már az óváros ostromának harmadik napján nyugtalanná vált, hiszen elmúlt az az idő, amit az ostromra szánt, és még az óvárost sem foglalták el.

Augusztus 12. körül Ali Portug bég előkészületeket tett a várat övező, védelmező víz lecsapolására. A duzzasztógát átágatásához készülődtek. Eerre figyeltek a várbeliek, Radován Jakab és Dandó Ferenc vajdák elhatározták, hogy kitörnek a törökre, Zrínyi azonban ezt kockázatosnak ítélte, de három nap múltán megadta az engedélyt. 200 huszárral rontottak rájuk, véres küzdelem bontakozott ki, nagy tömeg török sietett társaik védelmére. A harcban sok magas rangú török tiszt vesztette életét, de halálos lövést kapott Radován Jakab és Dandó Ferenc is. A gátat hamarosan átvágták, a tó vize 2-3 nap alatt lefolyt, és megkezdték két magas töltés építését.

Az óváros állandó lövetése fokozatosan meghozta az eredményt az ostromlónak. A város égett, a törököknek sikerült többszöri próbálkozás után betörniük. A védők súlyos harcok közepette hátráltak, végül sikerült egy részüknek a várba menekülniük. *Szekcsődy Máténak*, aki a visszavonulást fedezte, mindkét térdét találat érte, de hűséges katonái kimentették. Az óváros védelmében valószínűleg 1000–1200 védő vesztette életét. A törökök vesztesége ennek többszöröse volt.

A török most már minden erejét a várra összpontosította. Szulejmán Szigetvár alatt augusztus 19-ig, az óváros elfoglalásáig nagyon sok időt vesztett, és még az ostromnak korántsem volt vége. A szultán egyelőre újabb rohamot nem engedélyezett, célja az állandó ágyúzással „lerontani” a falakat, bástyákat. A szigetiek viszonzták a tüzelést, Szokoli Mohamed nagyvezér egyik szemleútján csak úgy menekült meg, hogy egy ágyúgolyó becsapódásánál egyik tanácsosa elrántotta. Közben folyt a töltések építése, és már-már elkészültek, amikor Ali Portug egy gördülő ostromállást kezdett összeállítani. Az 5 m széles, 7 m magas töltésen 42 nagy szerkezet erősítettek egybe, ezt jobbagyok tömegével tolatták előre a töltésen. A védők természetesen lőtték az alkotmányt, egy golyó Ali Portugot halálra sújtotta. Augusztus 26-án a török rohamot indított, de a szigetiek a támadókat halomra lőtték. Zrínyi 2000-re becsülte a törökök veszteségét. A török ágyútűzben a délnyugati szögletbástya egyik oldala beomlott, gyorsan elzárták egy palánkfalat építve, és az új fal meg az árok közötti területen lőport ástak el, hogyha az ellenség betör, akkor annak felrobbantásával állják majd útját a vár felé.

Szulejmán a döntő támadást augusztus 29-ére tűzte ki. A roham 3 oldalról indult. Az erősen megfogyatkozott védők emberfeletti erőfeszítéssel és bátorsággal sikeresen visszaverték az ostromlókat, és az oszmán sereg 4000 katonája maradt ott holtan. Utána viszonylagos szünet következett, el kellett takarítani a halottakat. Az ágyúk azonban tovább lőtték a várat. A török táborban vérhas pusztított. A törökök ezután aknaásással, robbantással próbálkoztak. A védők tüzes szerszámokkal, az asszonyok pedig forró vízzel öntözték az ellenséget. A délnyugati bástyában szeptember 2–4-ig átfúrták a falat, Zrínyi lőporral töltött kis hordókat vetetett az ellenségre, azonban a bástya aljában a törökök már több hordó lőport helyeztek el. Szeptember 5-én reggel óriási robbanással a bástya a levegőbe repült, felrobbant a kísérő palánk alá elásott lőpor is, amit a szigetiek helyeztek oda. Hatalmas tűz keletkezett, közben az ágyúk másfél-két órán át ontották a golyókat a külső várra. Utána megindult a roham, és a külső várat nem lehetett tovább tartani. A megmaradt védők a belső várba vonultak vissza. Zrínyi karddal a kezében mutatott példát, az első ellenséget, aki a falon felkapaszkodott, maga dőfte le.

Zrínyinek kb. 200 katonája maradt. Most már nyilvánvaló volt, hogy a belső várat sem lehet tovább tartani. A nagyvezér cselfogással akarta Zrínyit megadásra bírni. Egy levelet hamisítottak Zrínyi György, Zrínyi Miklós fia nevében, mely szerint a súlyosan sebesülten a törö-

kök kezébe került, Szokoli Mohamed igen jól bánik vele, mit használ a makacs ellenállás, a pasa közbenjár a szultánnál, hogy Zrínyi Miklósnak adja a magyar királyságot. Ezt a levelet egy nyílveszővel lőtték be a várba, hozzátűzték Zrínyi György foglyul ejtett trombitásánál talált családi zászlót. Zrínyi Miklós így hitelt adott a levélnek, de válasza elutasító volt:

„Szemem fénye, szívem vére, kedves fiam! Amit írtál, tudomásul vettem és megértettem. Te tudod azonban, hogy a mi családunk a bátorság szilárd talaján áll, s nekünk nem illik beszélni senkinek sem gyengeségről és tehetetlenségről, mert ez gyávaság lenne tőlünk. Ilyen élet nekem nem kell! Amíg élek, a pasa a várat nem kaphatja meg tőlem!”

Szeptember 6-án Szulejmán meghalt. A nagy világhódító Szigetvárnál élete végéhez ért. Szokoli Mohamed hamis jelentést adott a szultán állapotáról, s nevében megparancsolta, hogy a várat szeptember 7-én be kell venni.

Szeptember 7-ére a tűz már az egész belső várra áterjedt. A védők – Zrínyivel az élükön – tudták, hogy csak egyetlen lehetőségük maradt: kimenteni a várból, minél több törököt megölve hősként meghalni. Szeptember 7-én az egész török tábor támadásba lendült. A vár belső kis terén összegyűltek Zrínyiék, Zrínyi selyem díszruháját vette magára, zsebeibe 100-100 aranyat tett, hogy méltó zsákmánya legyen, aki holttestét megtalálja. Így szólt katonáihoz: „...*Én mindeni közül első akarok lenni, ti előttemek kitörni, és amiként én cselekszem, ti is ugyanígy tegyetek... Kedves testvérek, maradjatok velem a végső megsemmisülésig...*” Kinyitatta a vár kapuját, parancsot adott az ott álló ágyú elsütésére. Egy török golyó leterítette Szerecsen Márkot, helyébe Horváth György ugrott, aki elsütötte az ágyút, amely széles utat vágott az ellenség között. Zrínyiék átrohantak a hídon, Zrínyi rögtön végzett egy török tiszttel, majd tovább küzdött mindaddig, amíg oldalába egy golyó fúródott. Még felemelkedett, hogy biztassa vitézeit, amikor újabb puskalövés érte a halántékán. Szelaniki Musztafa szerint még volt benne élet, amikor testét a janicsár aga elé vitték, aki egy ágyútalpra fektette, majd fejét vették.

Holttestét később egykori foglya, Vilics Musztafa bég tisztességgel eltemettette. A nagyvezér Zrínyi fejét vászonba varratta, elküldte Musztafa budai pasának, aki azt a győri táborba küldte olyan tartalmú üzenettel, hogy „itt küldöm legnagyobb vitézeteknek fejét”. Hatalmas gyászünnepséget tartottak Győrben, Zrínyi fejét Csáktornyára vitték, ahol a családi sírboltban felesége, Frangepán Katalin mellé temették.

A sok várvédő hős mellett talán Zrínyi Miklós hagyta hátra a legnagyobb dicsőséget, hiszen a török hadsereg nagy hódító korszaka Szigetvárnál lezárult, Richelieu bíboros szerint Európa itt menekült meg. Egy jelentés az ostrom után így méltatta: „*Mert míg a világ áll, Zrínyi dicsősége élni fog.*”

Vas István

Nemesek a török hódoltság utáni Baranyában

Magyarországnak a török uralom alól visszakerült részein járva a nyugati utazó még évtizedek múltán is idegenszerű, szinte egzotikus világban találta magát.

A szultán fennhatósága alá került középső és déli országrészekben, továbbá a csatlakozó peremvidékeken – együttvéve az ország területének több mint kétötödén – teljesen megváltozott a táj arculata. Nemcsak a másfél százados „törökvilág”, hanem főként a 16 évig tartó felszabadító háború számlájára írandó mindez. A török kiűzése ugyanis nem fokozatos előrenyomulás formájában ment végbe, melynek során a felszabadított területeken kezdetét vehette volna az újjáépítés munkája, hanem többszöri nekirugaszkodásra valósult csak meg. Mikor a „Szent Liga” csapatai már a Dráváig és a Szávaig törtek előre, illetőleg mélyen benn jártak Szerbia területén, Székesfehérvár, Eger, Szigetvár és Kanizsa, továbbá Várad és Gyula visszavívása még évekig váratott magára. De a Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) sem szűkölködött seregjárásban, tervszerű irtó- és bosszúhadjáratban. Egy-egy országrész évente többször